ԿԱՅՈՒՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԱՐԴԻ ԲՆՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ԱՊԱԳԱՅԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ Ս.Ժ.

ՄԱԿ-ի բնապահպանության և զարգացման հարցերով միջազգային հանձնաժողովի «Our Common Future» զեկույցում «կայուն զարգացում» եզրույթը մեկնաբանվում է որպես զարգացման մի ձև, որը բավարարում է ժամանակակից պահանջմունքները՝ միաժամանակ վտանգի մեջ չդնելով հաջորդ սերունդների կողմից իրենց իսկ սեփական պահանջմունքների բավարարման համար անհրաժեշտ ունակությունների առկայությունը[1]:

Հատկանշական է, որ ներկայումս գոյություն չունի «կայուն զարգացում» եզրույթի մեկ միասնական սահմանում, քանի որ այն պարունակում է մի շարք հակասություններ: Այսպես, օրինակ, հատուկ բառարաններում "sustainable"՝ **կայուն** բառը բնորոշվում է որպես գործընթացի կամ վիճակի այնպիսի նկարագիր, որը կարող է պահպանվել անորոշ երկար ժամանակով, իսկ "sustainable development" հասկացությունը նշանակում է **մարդու կենսապայմանների բարելավում** գործող էկոհամակարգերի անընդհատ ներգործության պայմաններում[2]:

Դրա հետ մեկտեղ, սակայն, գործնականում անհնար է համադրել ներկա և ապագա սերունդների պահանջմունքները, քանի որ հասարակական զարգացմանը զուգընթաց՝ վերջիններս անընդհատ փոփոխվում են, հետևաբար փոփոխվում են նաև դրանց բավարարման ձևերն ու միջոցները:

1972 թ. Ստոկհոլմում տեղի ունեցած ՄԱԿ-ի համաժողովում ընդունվեց «Միացյալ ազգերի շրջակա միջավայրի ծրագիրը» (UNEP)՝ շրջակա

---

[1] Our Common Future: Report of the World Commission on Environment & Development//World Commission on Environment and Development. Oxford Paperbacks, 1987.

[2] Англо-русский экономический словарь [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://translate.academic.ru/sustainable%20development/en/ru/.

միջավայրի պաշտպանությանն ուղղված միջազգային ջանքերը համակարգելու համար: Հարկ է նշել, որ այն մտապատկերը, որը խթանեց միջազգային օրակարգում կայուն զարգացման հայեցակարգը, հիմնված էր աղքատության, անհավասարության և շրջակա միջավայրի դեգրադացիայի փոխադարձ կապերի վրա:

Ավելի ուշ՝ 1992 թ., Ռիո դե Ժանեյրոյում գումարվեց Շրջակա միջավայրի և զարգացման հարցերով ՄԱԿ-ի համաժողովը: Երկրի գագաթաժողովը (Earth Summit) նշում էր. «որպեսզի հասնել կայուն զարգացման, շրջակա միջավայրի պաշտպանությունը պետք է զարգացման գործընթացի անբաժան մասը կազմի և չի կարող դիտվել որպես առանձին մաս»:

«Կայուն զարգացման» հայեցակարգը միջազգային հանրությունը մշակել է աստիճանաբար: Այդ գործընթացում առանձնացվում են երեք հիմնական, սկզբունքորեն կարևոր բաղկացուցիչներ.

- տնտեսական աճ
- սոցիալական առաջընթաց
- շրջակա միջավայրի պահպանություն:

Սա նշանակում է, որ կայուն զարգացման գաղափարը ներառում է երեք կարևորագույն ուղղություն՝ տնտեսական, սոցիալական և էկոլոգիական, և այս եռամիասնության հաջող գործարկումը կնպաստի հասարակական առաջընթացին:

Կայուն զարգացման հիմքում ընկած է բավական պարզ գաղափար՝ մարդ-բնություն-հասարակություն ներդաշնակության ձեռքբերումը: Տնտեսական, սոցիալական, էկոլոգիական, ինստիտուցիոնալ և նորարարական-տեխնոլոգիական բաղադրիչների փոխկապվածությունը և հավասարակշռությունը հանուն հասարակական բարեկեցության հենց կայուն զարգացում են:

Կայուն զարգացման հասարակության կառուցումը ենթադրում է երկարատև, հաջորդական գործընթաց, մինչդեռ այսպիսի հասարակության մոդելավորումը տնտեսական մոդելների հետազոտության մեթոդաբանության հիման վրա հնարավոր է նաև այսօր: Սակայն ոչ մի տնտեսական մոդել, նաև «կայուն տնտեսական զարգացման» մոդելը, չի կարող տալ ներկա իրողության բացառիկ նկարագիրը: Դրա մշակումն անգամ ժամանակակից առաջադեմ հայեցակարգերի առկայության պայմաններում չի

կարող հաջողված համարվել համապատասխան տեսական գիտելիքների բացակայության պատճառով, որոնք կարտահայտեին հետազոտվող հասարակության օրինաչափ կապերն ու խորքային կառուցվածքները:

Ապագայի տնտեսության հետ կապված տեսական գիտելիքների անբավարարությունը պայմանավորված է մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոններով.

- ապագա սերունդների նյութական պահանջմունքների անորոշություն.
- համաշխարհային մեկ միասնական տնտեսական համակարգի բացակայություն.
- համաշխարհային տնտեսական համակարգը կարգավորող ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների և կառուցվածքների բացակայություն, որոնք կարող էին ազդել տնտեսական զարգացման շարժունակության վրա.
- տնտեսական մտածողության առկա մակարդակի անհամապատասխանությունն արտադրության նոր ձևերին:

Քանի որ միջազգային համայնքում դեռևս բացակայում են համաշխարհային տնտեսական համակարգը կարգավորելու ունակ համապատասխան ինստիտուցիոնալ կառույցները, ներկա տնտեսական զարգացման շարժունակության վրա ներգործությունն իրականացվում է համաշխարհային շուկայի մասնակից ազգային տնտեսական համալիրների փոխազդեցության մակարդակում. այսինքն՝ տարածաշրջանային տնտեսական հավասարակշռության պայմաններում (օրինակ՝ Եվրոպական միությունը)[3]:

Կայուն զարգացման որակական և քանակական բնութագրերի վրա ուշադրություն սևեռելիս պետք չէ մոռանալ նրա նոր էական ցուցանիշների մասին: Այսպես, օրինակ, գիտելիքը՝ որպես նոր արտադրական ռեսուրս, ներդրվում է արտադրության մեջ՝ փոխակերպելով գործող ինստիտուտները, ձեռնարկատիրական գործունեության ձևերն ու մեխանիզմները: Եթե կապիտալիզմը զանգվածային արտադրության ժամանակաշրջան էր, ապա մարդու և գիտելիքի համացման սիներգիան կարող է արտահայտել ցանկացած անսպասելի ձևով:

Գիտելիքը՝ որպես արտադրական գործոն և նոր տնտեսության առանցքային արտադրական ուժ, ներկայումս հետազոտման փուլում է:

---

[3] **Jackson T.** Prosperity Without Growth (2009, pp. 79-81, http://www.sd-commission.org.uk/data/files/publications/prosperity_without_growth_report.pdf).

Գիտելիքն արտադրական ուժի վերածելը հանգեցնում է արտադրության դեռևս անհայտ ձևերի առաջացման: Որոշակի գիտելիքների տիրապետումը բացահայտում է յուրաքանչյուր անհատի ներուժը և մղում նրան ինչպես հասարակության, այնպես էլ մասնակցության համաշխարհային հանրության կյանքին:

Այսպիսով, բացի որակական և քանակական չափորոշիչներից, առկա են նաև կայուն զարգացման մի շարք այլ նշանակալի բնութագրեր[4].

- «գիտելիք» հասկացության սահմանումը հատուկ տեղ ունի արտադրական ուժերի համակարգում,
- գրանցվել է սեփականության և եկամուտների բաշխման հարաբերական հավասարակշռություն,
- համաշխարհային համակարգող մեխանիզմների ստեղծում,
- ազգային շահերի ենթակայությունը համաշխարհային շահերին,
- համաշխարհային տնտեսական մտածողության ձևավորում:

Առաջարկված դրույթները թույլ կտան զարգացնելու տնտեսության զարգացման հետարդյունաբերական մոդելների նկատմամբ մեթոդաբանական մոտեցումները և կորոշեն տնտեսական զարգացման վեկտորը, որին պետք է հետևեն դեպի կայուն տնտեսական զարգացումը կողմնորոշված երկրները: Արտադրության հետարդյունաբերական ձևի օրինաչափությունների ընկալումը հենվում է կայուն զարգացման գաղափարի վրա, այսինքն՝ կայուն զարգացումը կարելի է դիտարկել որպես զարգացման հետարդյունաբերական մոդելների հիմքում ընկած հայեցակարգ: Արտադրության արդյունաբերական ձևի գործարկման պայմաններում տվյալ մոդելի իրականացումը գործնականում անհնար է այն պատճառով, որ արտադրական ուժերի գոյություն ունեցող մակարդակը և արտադրության գործող ձևը թույլ չեն տա հասնել դրված նպատակներին:

Գիտելիքի վերածումն արտադրական գործոնի պահանջում է նրա ստեղծման, բաշխման, կուտակման և սպառման ձևերի ուսումնասիրություն: Գիտելիքը համաշխարհային հանրային բարիք է, որի նկատմամբ

---

[4] **Перелет Р.А.** Выявление показателей устойчивого развития (Проблемы окружающей среды и природных ресурсов, ВИНИТИ, 1995, № 6).

դեռևս ստեղծված չէ իրավական, կազմակերպական-ինստիտուցիոնալ և տնտեսական կարգ[5]:

Կայուն զարգացման գաղափարը հնարավոր է արդյունավետորեն գործարկել համաշխարհային մեկ տնտեսական համակարգի առկայության պայմաններում, որի ուրվագծերը դեռ նոր-նոր են սկսել երևալ, անհրաժեշտ է նոր տնտեսական մտածողություն: Նորագույն տեխնոլոգիաներն ունեն համաշխարհայնության բնութագրեր, որոնք, իրենց հերթին, կարող են ազդել արտադրա-տնտեսական հարաբերությունների համաշխարհայնացման վրա:

Ինչ վերաբերում է նոր սերնդի բնապահպանական տեխնոլոգիաների կիրառմանը, ապա հարկ է նշել, որ դա չի կարող ազդել մոլորակի էկոհամակարգի վրա: Սա նշանակում է, որ բնապահպանական հիմնախնդիրներն ազգային մակարդակից պետք է փոխանցվեն համաշխարհային մակարդակ, որի հետևանքով պետք է ստեղծվի բնապահպանական անվտանգության մեկ միասնական, համաշխարհային համակարգ, առանց որի հնարավոր չէ հետագա տեխնոլոգիական զարգացումը:

ՄԱԿ-ը 2015 թվականին ամփոփեց իր հռչակած Հազարամյակի զարգացման նպատակների ծրագիրը, որը մեկնարկել էր 2000-ին: Զգալի առաջընթաց արձանագրելով՝ դրանց իրականացմանը ձեռնամուխ է եղել նաև Հայաստանը: Մասնավորապես, վերջինս Հազարամյակի զարգացման նպատակների ծրագրին միացած մյուս պետությունների պես խոստացել էր մինչև 2015 թ. իրագործել հետևյալ 8 տեղայնացված նպատակները[6].

1. Ծայրահեղ աղքատության և սովի վերացում:
2. Տարրական ընդհանուր կրթության ապահովում:
3. Գենդերային հավասարության խթանում և կանանց լիազորությունների ընդլայնում:
4. Երեխաների մահացության նվազեցում: Երկու երրորդով կրճատել մինչև 5 տարեկան երեխաների մահացության մակարդակը:
5. Մայրական առողջության բարելավում: Երեք քառորդով կրճատել մայրական մահացության մակարդակը:
6. Պայքար ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ-ի, մալարիայի և այլ հիվանդությունների դեմ:

---

[5] **Трофимова В.В., Кобзева Н.А., Сабаев А.А.** Проблемы и перспективы реализации модели устойчивого развития (Молодой ученый, 2015, № 12, с. 509-510).

[6] ՄԱԿ-Հայաստան, http://www.un.am/hy/p/mdgs-and-armenia.

7. Շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովում:

8. Զարգացման նպատակով համաշխարհային համագործակցության ձևավորում:

2012 թ. կայացել էր «Ռիո+20» կայուն զարգացման գագաթնաժողովը, որն ընդունել է «Ապագան, որ մենք ուզում ենք» եզրափակիչ փաստաթուղթը՝ հիմք դնելով Կայուն զարգացման նպատակներին (ԿԶՆ) և այս ամենի ընդգրկմամբ մի նոր համապարփակ փաստաթղթի նախապատրաստմանը: Բանակցային երկար գործընթացի հետևանքով փաստաթուղթը ներառել է Կայուն զարգացման նպատակները, դրանց իրականացման եղանակներն ու միջոցները, ընդհանուր առմամբ՝ 17 նպատակ ու 169 թիրախ:

2000 թ. մեկնարկած Հազարամյակի զարգացման նպատակների ծրագիրը 2015 թ. մոտեցավ ավարտին: Արձանագրելով նպատակների հաջողությունը՝ երկրները 2012 թ. կայացած «Ռիո+20» համաժողովում համաձայնեցին աշխատանքային խումբ ստեղծել, որը կկազմի կայուն զարգացման նպատակները: Մեկ տարվա աշխատանքից հետո Բաց աշխատանքային խումբը ներկայացրեց 17 նպատակից կազմված ցանկ: 2015 թ. օգոստոսի սկզբին ՄԱԿ-ի 193 անդամները փաստաթղթի շուրջ համաձայնության եկան, որն էլ հաջորդիվ ընդունվեց սեպտեմբերի 25-27-ը Նյու Յորքում կայացած Գլխավոր վեհաժողովի շրջանակում:

Ամփոփելով Հազարամյակի զարգացման ութ նպատակների կատարողականը՝ ՄԱԿ-ի անդամ պետությունները, որոնց թվում է նաև Հայաստանը, ձեռնամուխ են եղել ավելի հավակնոտ և ընդգրկուն՝ Կայուն զարգացման նպատակների ծրագրի իրականացմանը, որի մեկնարկը տրվեց սեպտեմբերի 25-ին:

ՄԱԿ-ի անդամ 193 պետություն համաձայնության եկան մեկ ընդհանուր փաստաթղթի շուրջ, որի խորագիրն է՝ «Փոխակերպելով աշխարհը. 2030 թ. Կայուն զարգացման օրակարգ»: Այն 17 նպատակ և 169 թիրախ է ընդգրկում, 17 նպատակները հետևյալն են. աշխարհն առանց աղքատության, աշխարհն առանց սովի, առողջ ապրելակերպ, որակյալ ուսում, կանանց ու տղամարդկանց իրավունքների հավասարություն, մաքուր ջրի և կոյուղու հասանելիություն, էներգիայի վերականգնվող աղբյուրներ, աշխատատեղեր և տնտեսական աճ, նորարարություններ ու ենթակառուցվածք, աշխարհն առանց անհավասարության, քաղաքների անվտանգու-

թյուն և մատչելի բնակարան, խելամիտ սպառում, կլիմայի փոփոխության դեմ պայքար, ջրային ռեսուրսների պահպանում, ցամաքում էկոհամակարգի պահպանություն, խաղաղություն և օրենքի գերակայություն, նպատակների համատեղ իրագործում:

Աշխարհի առաջնորդները սեպտեմբերի 25-ին պաշտոնապես հաստատեցին այս օրակարգը. ըստ այդմ՝ աշխարհում պետք է վերջ դրվի աղքատությանը, ու հաջորդ 15 տարվա ընթացքում ավելի կայուն հասարակություն կառուցվի: Օրակարգի հիմքում Հազարամյակի զարգացման նպատակներն են, որոնք հաստատվել էին 2000 թվականին, և որոնցով առաջնորդվում էին վերջին 15 տարվա ընթացքում: Դրանք հաստատեցին, որ գլոբալ նպատակները կարող են լուծել միլիոնավոր մարդկանց աղքատության խնդիրը:

Նոր թիրախները կայուն զարգացման հավակնոտ օրակարգի մաս են կազմում, որը հիմնված է լինելու կայուն զարգացման 3 փոխկապակցված տարրի վրա՝ տնտեսական աճ, սոցիալական ինտեգրում և շրջակա միջավայրի պահպանություն: Կայուն զարգացման նպատակները գլոբալ բնույթ են կրում և կիրառվում են ամենուրեք, հաշվի առնելով ազգային առանձնահատկությունները, ներուժն ու զարգացման մակարդակը, ինչպես նաև ազգային ռազմավարությունն ու գերակայությունները: Դրանք անկախ չեն իրարից և պետք է իրագործվեն համալիր մոտեցման հիման վրա: Այդ նպատակները 3 տարվա աշխատանքի արդյունք են, որը ներառում է ինչպես շահագրգիռ կողմերի, այնպես էլ մարդկանց կարծիքը: Սա աննախադեպ համաձայնություն է կայուն զարգացման գերակայությունների վերաբերյալ ՄԱԿ-ի անդամ 193 երկրների միջև, որի դրույթները հավանության են արժանացել քաղաքացիական հասարակության, գործարարների, խորհրդարանականների և այլ շահագրգիռ դերակատարների կողմից[7]:

[7] http://www.panarmenian.net/arm/details/200866/.

СОВРЕМЕННЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И ПУТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ БУДУЩЕГО

ЕГИАЗАРЯН С.Ж.

Резюме

Идея устойчивого развития как концепт, указывающий на уникальную траекторию формирования и развития современного общества, сейчас более важна в плане рассмотрения как в научно-академических кругах, так и со стороны общественности. Определяя концепцию «устойчивого развития», следует выделить все ее особенности: экономический рост, социальный прогресс, преодоление экологических вызовов, которые, прежде всего, связаны с удовлетворением человеческих потребностей и, в конечном счете, с улучшением условий жизни общества. Реализация концепции устойчивого развития, как правило, ведет к формированию будущей экономики, в которой экономические, социальные и экологические составляющие образуют новое общество, действуя в соответствии с требованиями современной экономики.

MODERN CHARACTERISTICS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND WAYS FOR FORMATION OF THE FUTURE ECONOMY

S. YEGHIAZARYAN

Abstract

The idea of sustainable development, as a concept, expressing the unique trajectory of formation and development of the modern society, is now more important in scientific and social circles. The concept of "sustainable development", which we have set out to emphasize, is an economic and social progress, the ecological challenges of which, in the long run, are connected with human-to-human needs and, in the ever-present, with prosperity of society. Realization of the concept of sustainable development, as a rule, shapes the future of the economy, the economic, social and environmental components of the new society, in accordance with requirements of the modern economy.